

استفاده بی‌رویه از پرسشنامه‌ها در انجام تحقیقات در ایران: بررسی دو مورد

مسعود میرزایی*^۱، حمیده منتظری^۲

۱- استادیار، مرکز تحقیقات قلب و عروق، دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد
۲- دانشجوی کارشناسی ارشد آموزش پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی کرمان

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۵/۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۱۰/۵

چکیده

سابقه و اهداف: در کنار رشد فزاینده تعداد مجلات و دانشجویان تحصیلات تکمیلی، شاهد تعداد بسیاری تحقیقات مبتنی بر پرسشنامه‌های گوناگون با موضوعات مشابه در این نشریات هستیم. این مطالعه بر آن است تا روند رو به رشد انتشار مقالات حاصل از پژوهش‌های مبتنی بر پرسشنامه، با تأکید بر دو نمونه شناخته شده مرتبط با اختلالات روانی، شامل پرسشنامه‌های Beck و General health quality (GHQ) را در ایران بررسی نموده و با وضعیت جهانی مقایسه نماید.

روش بررسی: این مطالعه از نوع مروری نظاممند است و به بررسی ۴۱۲ عنوان مقاله که طی سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۹۰ از دو پرسشنامه Beck و GHQ برای انجام پژوهش استفاده کردند شامل ۲۴۸ عنوان مقاله از پرسشنامه Beck و ۱۶۴ مقاله از پرسشنامه (GHQ) پرداخته است. کلمات کلیدی مرتبط در پایگاه‌های اطلاعات علمی داخلی شامل Iranmedex، پایگاه اطلاعاتی جهاد دانشگاهی و Magiran و نیز پایگاه‌های خارجی PubMed و Science Direct جستجو شدند.

یافته‌ها: میزان انتشار مقالات از پرسشنامه‌های یاد شده رو به رشد است. طی سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۹۰ تعداد مقالات منتشره از پرسشنامه Beck در ایران دو و نیم برابر آمریکا و ۱۸/۵٪ کل جهان بوده است. با توجه به کل تعداد مقالات منتشره در زمینه علوم پزشکی در ایران نسبت به جهان که کمتر از ۱/۳٪ می‌باشد، این رقم بالا است. همچنین تعداد مقالات منتشره از پرسشنامه GHQ از ایران تقریباً ۱۰ برابر آمریکا و ۵۰٪ کل جهان بود.

نتیجه‌گیری: استفاده بی‌رویه از پرسشنامه‌ها در انجام تحقیقاتی که قبلاً مکرراً انجام شده‌اند نوعی اتلاف منابع است. توصیه می‌شود محققان و دانشجویان بیشتر به مطالعات مداخله‌ای جهت حل مشکلات شناخته شده سلامت، از جمله افسردگی پرداخته و مراکز تحقیقاتی و سردبیران مجلات نیز در تصویب و انتشار نتایج این گونه تحقیقات توجه بیشتری مبذول نمایند.

واژه‌های کلیدی: افسردگی، سلامت عمومی، پرسشنامه، Beck، GHQ، تحصیلات تکمیلی، مجلات، علوم پزشکی

* (نویسنده مسئول): تلفن: ۰۲۵۱-۶۲۴۰۶۹۱، آدرس الکترونیکی: mmirzaei@ssu.ac.ir

ارجاع به این مقاله به صورت زیر است:

Mirzaei M, Montazeri H. *Over-use of questionnaires in conducting research in Iran: Two cases*. Journal of Medical Education and Development. 2013; 8(2): 77-89

مقدمه

تحقیقات و تعداد مقالات علمی در سال‌های اخیر رشد فزاینده‌ای در ایران داشته است. بر اساس آمار معاونت پژوهش و فن‌آوری وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی طی پنج سال ۱۳۸۶-۱۳۹۰ شاهد رشد تعداد مجلات مصوب کمیسیون نشریات پزشکی به میزان ۱۶۰٪ بوده‌ایم. به عبارت دیگر تعداد عناوین مجلات علمی پژوهشی کشور طی این سال‌ها از ۱۰۴ به ۲۶۱ افزایش یافته است (۱). البته این تعداد شامل مجلات غیر مصوب کمیسیون یاد شده نیست.

هم‌زمان با این رشد چشمگیر، تعداد دانشجویان تحصیلات تکمیلی نیز افزایش یافته و به عنوان مثال در مقطع کارشناسی ارشد تعداد دانشجویان از ۹۲۰۰۰ نفر در سال ۱۳۸۴ به ۴۶۰۰۰۰ نفر در سال ۱۳۹۱ (پنج برابر) افزایش یافته است (۲). از دستاورد های مهم رشد یاد شده اینکه به مقالات منتشره با منشاء ایران در مجلات معتبر جهانی افزوده شده است (۳).

بر اساس گزارشات منتشره از انواع مقالات منتشره در سالیان اخیر در ایران، بیش از نیمی از مقالات همچنان توصیفی و تعداد کمتری از نوع تحلیلی می‌باشند (۴،۵). بر اساس مطالعات علم سنجی که اخیراً انجام شده درصد زیادی از مقالات منتشره در کشور از نوع توصیفی و با استفاده از پرسشنامه به عنوان ابزار جمع‌آوری داده‌ها بوده‌اند (۴). این ابزار، اطلاعات تفصیلی (کمی و کیفی) مناسبی در اختیار پژوهشگران قرار می‌دهند. پرسشنامه عبارت است از مجموعه‌ای از پرسش‌ها که به صورت باز یا بسته طراحی شده‌اند تا وضعیت آگاهی، نگرش و عملکرد افراد را نسبت به یک موضوع ارزیابی کنند. تکمیل پرسشنامه می‌تواند از طریق مراجعه شخصی، تماس تلفنی یا به صورت پستی انجام گیرد (۶). در بسیاری از تحقیقات علمی به خصوص مواقعی که اندازه‌گیری مستقیم متغیرهای مورد بررسی امکان‌پذیر نباشد، ناگزیر باید برای بدست آوردن اطلاعات درباره کمیت و کیفیت صفات متغیر مورد تحقیق از پرسشنامه استفاده شود (۷).

پرسشنامه‌ها یا محقق ساخته، بر اساس مطالعات کیفی یا مروری است، و یا ترجمه‌ای از سازه‌های تهیه شده در کشورهای دیگر می‌باشند. پرسشنامه‌های خارجی می‌بایست مراحل متعددی را برای سنجش روایی و پایایی طی نمایند تا قابلیت جمع‌آوری اطلاعات قابل استناد را بیابند. این امر به خصوص در جمع‌آوری اطلاعات مربوط به مسائل اجتماعی موضوعیت دارد. هر چند بر اساس مطالعه یغمایی بسیاری از این پرسشنامه‌ها مراحل یاد شده را طی نکرده‌اند یا محقق درباره آن‌ها سکوت کرده است (۸). نتایج چندین مطالعه دلالت بر تفاوت نتایج جمع‌آوری اطلاعات از طریق پرسشنامه نسبت به روش‌های عینی دارد. این روش جمع‌آوری اطلاعات می‌تواند در مکان‌های مختلف و به شیوه‌های متنوع انجام گیرد و عموماً با هزینه کمتر و سهولت بیشتری نسبت به سایر روش‌های جمع‌آوری اطلاعات قابل انجام است.

استفاده بی‌رویه از پرسشنامه‌ها برای جمع‌آوری اطلاعات و انتشار نتایج مشابه در متون تحقیق مورد اشاره قرار گرفته است (۸). علت این امر می‌تواند کم هزینه بودن و سهولت جمع‌آوری داده‌های تحقیق و همچنین گسترش بی‌رویه تحصیلات تکمیلی بدون فراهم ساختن زیر ساخت‌های لازم و نیز الزام دانشجویان و اعضاء هیئت علمی به انتشار مقالات علمی باشد (۹).

از پرکاربردترین پرسشنامه‌های مورد استفاده در علوم بهداشتی می‌توان از پرسشنامه‌های سنجش سلامت عمومی (GHQ) و سنجش افسردگی (Beck) نام برد. از جمله شناخته شده ترین ابزار غربالگری اختلالات روانی، پرسشنامه ۲۸ سؤالی سلامت عمومی است که تأثیر به‌سزایی در پیشرفت پژوهش‌های علوم رفتاری و روانپزشکی داشته است (۱۰). این پرسشنامه بیشترین استفاده را در زمینه بررسی مقیاسی پیوسته از وضعیت سلامت روان در نمونه‌های حاصل از جامعه دارد و وضعیت سلامت روانی فعلی یا دیسترس روانشناختی را بدست می‌دهد. به وسیله آن می‌توان احتمال داشتن اختلال

مکتسبه و نیز نوسانات و میانگین یافته‌های مطالعات انجام شده روی دانشجویان را در یک دوره پنج ساله از ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۰ در ایران بررسی نموده و نتایج را با جهان مقایسه نماید.

روش بررسی

این مطالعه از نوع مروری نظاممند است. برای انجام کار و یافتن مقالات مرتبط از کلید واژه‌های افسردگی، پرسشنامه‌ی بک (Beck (BDI-I, II)، پرسش نامه سلامت عمومی GHQ، سلامت عمومی و پرسش نامه استفاده شد.

پایگاه‌های اطلاعاتی مقالات فارسی شامل Iranmedex، پایگاه اطلاعاتی جهاد دانشگاهی (SID) و Magiran برای یافتن مقالات مرتبط با استفاده از کلمات کلیدی مورد اشاره در پایین جستجو شدند. همچنین از طریق جستجوی دستی نیز مقالاتی با این دو پرسشنامه نیز یافت شد.

در جستجوی دوره ۱۰ ساله ۱۳۸۱-۱۳۹۰ مجموعاً ۱۴۶۷ مقاله شامل ۹۰۷ مقاله در مورد افسردگی و ۵۶۰ مقاله در مورد سلامت عمومی یافت شد. پس از اعمال معیارهای ورود شامل بازه انتشار (۱۳۸۶-۱۳۹۰) و تصریح در استفاده از یکی از دو پرسشنامه یاد شده در متن، تعداد ۱۰۵۵ مورد از مقالات استخراج شده به دلایل تکراری بودن، عدم ذکر مشخصات پرسش نامه استفاده شده و قرار نگرفتن در بازه زمانی یاد شده از مطالعه خارج شدند. پس از اعمال معیارهای فوق ۲۴۸ مقاله مستخرج از پرسشنامه Beck و ۱۶۴ مقاله مستخرج از پرسشنامه GHQ که معیارهای ورود را داشتند بررسی گردیده و نتایج آن‌ها استخراج و تجزیه و تحلیل شدند.

برای مقایسه تعداد مقالات منتشره از این پرسشنامه‌ها در ایران نسبت به جهان و آمریکا، طی مدت مشابه، کلمات کلیدی Beck, depression و نیز general health quality questionnaire (GHQ) و در سایت‌های Science Direct و Pubmed جستجو شدند که تعداد ۴۹۱۶ مقاله منتشره طی ده سال ۲۰۰۳-۲۰۱۲ بدون محدودیت محل انجام مطالعه یافت شد. با محدود کردن محل انجام مطالعه به آمریکا، تعداد ۳۸۳ مقاله در طی ده سال یاد شده یافته شد و با محدودیت بیشتر

روانی در حال حاضر را محاسبه کرد و همچنین به پیش بینی بروز اختلال در آینده پرداخت.

پرسشنامه سلامت عمومی اولین بار توسط گلدبرگ در سال ۱۹۷۲ تنظیم گردید. فرم اصلی آن دارای ۶۰ سؤال و فرم‌های کوتاه آن از ۱۲ تا ۲۸ سؤال دارد. این پرسشنامه به ۳۸ زبان ترجمه شده و مطالعات روان سنجی بر روی آن در ۷۰ کشور جهان به انجام رسیده است (۱۱). این پرسشنامه در بر گیرنده چهار مقیاس علایم جسمانی، اضطراب و اختلال خواب، اختلال در کارکرد اجتماعی و افسردگی شدید می‌باشد (۱۲).

پرسشنامه افسردگی Beck برای اولین بار در سال ۱۹۶۱ توسط بک و همکاران تدوین شد. در سال ۱۹۷۱ مورد تجدید نظر قرار گرفت و در سال ۱۹۷۸ منتشر گردید (۱۳). این پرسشنامه شامل ۲۱ سؤال است که به منظور سنجش بازخوردها و نشانه‌های بیماران افسرده ساخته شده است و هر ماده دارای ۴ جمله است که هر کدام علامتی از افسردگی را از صفر تا ۳ درجه بندی می‌کنند. نمره کلی هر فرد در پرسشنامه سنجش افسردگی بک با حجم نمرات در تمام جنبه‌ها به دست می‌آید (۱۳). سازه‌های آن اساساً بر مبنای مشاهده و تلخیص نگرش‌ها و نشانه‌های متداول در میان بیماران روانی افسرده تهیه شده‌اند. محتوای این پرسشنامه، شامل نشانه شناسی افسردگی است، اما بیشتر بر محتوای شناختی تاکید دارد. پرسشنامه افسردگی Beck از نوع آزمون‌های خودسنجی است و در ظرف پنج تا ده دقیقه تکمیل می‌شود (۱۴).

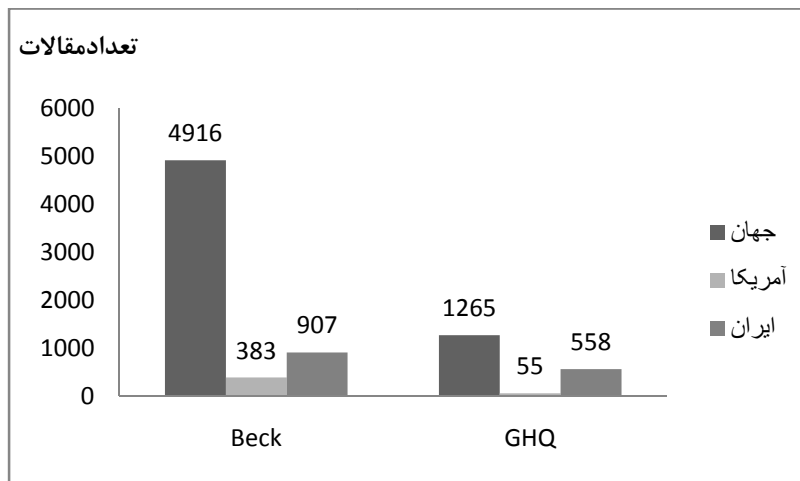
شرفی و همکاران تعداد مقالات منتشره در مورد افسردگی نمایه شده در پایگاه اطلاعات علمی Psych Info 200 مورد گزارش نموده است (۹). هر چند میزان استفاده از این دو پرسشنامه در جمع‌آوری اطلاعات مرتبط و نیز میانگین نتایج در مناطق و گروه‌های مختلف تا کنون بررسی نشده است. با توجه به اینکه استفاده از این پرسشنامه‌ها در انجام تحقیقات و انتشار مقالات حاصله رو به رشد است، این مطالعه در نظر دارد تا فراوانی استفاده از این پرسشنامه‌ها، نتایج

یافته‌ها

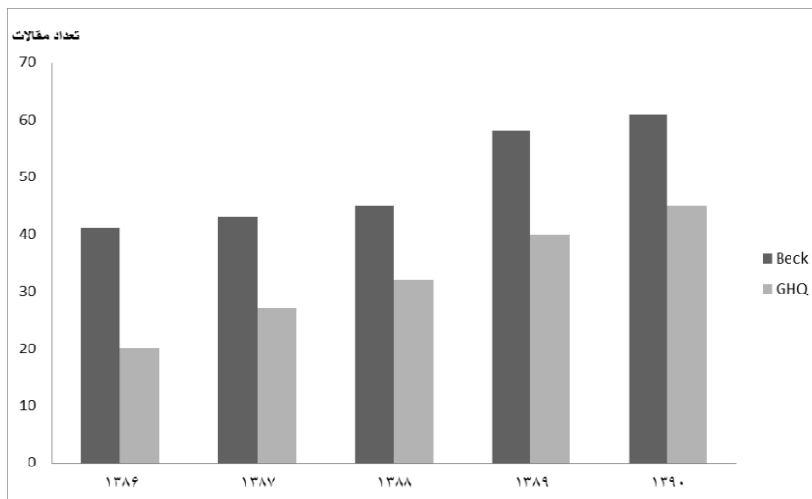
تعداد مقالات منتشره از پرسشنامه Beck در ایران دو و نیم برابر آمریکا و ۱۸.۵٪ کل جهان است که با توجه به کل تعداد مقالات منتشره در زمینه علوم پزشکی در ایران نسبت به جهان (حدود ۱.۳٪)، به نسبت رقم بالایی است (نمودار ۱). همچنین تعداد مقالات منتشره از پرسشنامه GHQ از ایران تقریباً ۱۰ برابر آمریکا و ۴۵٪ جهان است که بی‌تردید رقم بسیار بالایی است.

جستجو در بازه زمانی پنج سال اخیر (۲۰۰۸-۲۰۱۲) ۲۲۵ مقاله از آمریکا یافت شد.

جهت یافتن تعداد مقالات منتشره بین‌المللی که از پرسشنامه‌ی GHQ استفاده کرده بودند نیز کلید واژه‌های (general health quality (GHQ و questionnaire در دو سایت مذکور جستجو و تعداد ۱۲۶۵ مقاله در طی ده سال ۲۰۰۳-۲۰۱۲ و ۶۸۶ مقاله در طی پنج سال اخیر (۲۰۰۸-۲۰۱۲) به دست آمد. از این تعداد، به ترتیب ۵۵ مقاله در ده سال و ۲۹ مقاله در پنج سال اخیر از آمریکا منتشر شده بود.

نمودار ۱: تعداد مقالات منتشره از پرسشنامه‌های Beck و GHQ طی پنج سال ۱۳۸۶-۱۳۹۰ در نقاط مختلف جهان

نمودار ۲: رشد تعداد مقالات منتشره از پرسشنامه‌های Beck و GHQ طی پنج سال ۱۳۸۶-۱۳۹۰ در ایران

با بررسی محل انجام پژوهش مقالات منتشره با استفاده از دو پرسشنامه‌ی مذکور نتایج زیر به دست آمد که نشان می‌دهد بیشترین محل انجام پژوهش به ترتیب مربوط به تهران، اصفهان و اهواز می‌باشد. با بررسی جمعیت هدف دو پرسشنامه، زنان و سپس دانشجویان بیشترین جمعیت هدف را در مقالات با پرسشنامه Beck و دانشجویان بیشترین جمعیت هدف در مقالات با پرسشنامه GHQ بودند.

رشد تعداد مقالات منتشره از این دو پرسشنامه در پنج سال ۱۳۸۶-۱۳۹۰ چشمگیر بوده و در مورد GHQ تقریباً دو برابر و در مورد Beck ۵۰٪ رشد داشته است (نمودار ۲). با مرور مقالات جستجو شده مقالاتی یافت شد که با محتوای یکسان در مجلات مختلف چاپ شده بودند (۱۵-۱۸). همچنین نویسندگانی در این زمینه مقالات متعددی منتشر کرده بودند (۱۸-۲۵).

جدول ۱: محل مطالعه، زمان انجام و نتایج کمی تحقیقات انجام شده با پرسشنامه Beck* بر دانشجویان طی سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۹۱ در ایران

جنس مذکر (%)	مقطع تحصیلی	انحراف معیار	درصد افسردگی گزارش شده	زمان چاپ مقاله	محل مطالعه
۴۵/۹	دکتری، کارشناسی	N/A	درصد ۴۵/۵	۱۳۸۷	چهرم (۲۶)
N/A	کارشناسی	N/A	درصد ۴۲/۴	۱۳۸۷	یزد (۲۷)
N/A	N/A	N/A	درصد ۱۶	۱۳۸۸	قم (۲۸)
N/A	کاردانی، کارشناسی (دانشکده‌های پزشکی، بهداشت، پرستاری)	N/A	درصد ۵۵/۲	۱۳۸۸	قم (۲۹)
N/A	کاردانی، کارشناسی، دکتری	N/A	درصد ۵۰/۸	۱۳۸۸	اردبیل (۳۰)
N/A	N/A	N/A	درصد ۲۴.۵	۱۳۸۸	اردبیل (۳۱)
N/A	N/A	N/A	درصد ۱۹/۲۳	۱۳۸۸	کاشان (۳۲)
N/A	تمام رشته‌ها (پزشکی، پرستاری، مامایی..)	N/A	درصد ۳۷/۵	۱۳۸۸	کردستان (۳۳)
N/A	-	N/A	درصد ۱۲/۱	۱۳۸۹	بیرجند (۳۴)
N/A	کارشناسی	N/A	درصد ۷۶/۱	۱۳۹۰	ایلام (۳۵)
N/A	کاردانی، کارشناسی	N/A	درصد ۴۲/۴	۱۳۹۰	یزد (۳۶)
N/A	کاردانی، کارشناسی، کارشناسی ارشد، دکتری	N/A	درصد ۳۷	۱۳۹۰	همدان (۳۷)
N/A	پزشکی، پرستاری، علوم آزمایشگاهی، مدارک پزشکی	N/A	درصد ۶۰	۱۳۹۱	اردبیل (۳۸)

N/A: Not available, *Beck

مقالاتی یکسان و یا با قسمت‌های کاملاً مشابه، به خصوص مقدمه و بحث، مشاهده شدند.

در میان پژوهش‌هایی که با استفاده از پرسشنامه Beck، بر روی دانشجویان دانشگاه‌های مختلف ایران انجام گرفته بود، بیشترین مقالات مربوط به شهرهای اردبیل (n=4)، بندرعباس (n=3) و یاسوج (n=3) بود. همچنین بیشترین مطالعات انجام

در سال‌های اخیر مطالعات متعددی با نتایج مشابه از بعضی شهرها و مؤلفین منتشر شده است. عموم مقالات اطلاعات پایه‌ای نظیر انحراف معیار یافته‌ها، درصد جنسیت شرکت کنندگان در تحقیق و حتی مقاطع تحصیلی دانشجویان مورد مطالعه را گزارش نکرده بودند. همچنین

افسردگی در مقالات مختلف (۴۵/۳۵٪)، مشخص گردید که در اکثر مقالات، میزان شیوع افسردگی نزدیک به میانه می‌باشد. میزان شیوع اختلال روانی در دانشجویان طی سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۹۰ در جدول شماره ۲ خلاصه شده است. میزان شیوع اختلال روانی از ۱۷٪ در دانشگاه ایلام در سال ۱۳۹۱ تا ۶۹.۳٪ در سال ۱۳۸۷ در دانشگاه علوم پزشکی قزوین در نوسان بود. متوسط میزان اختلالات روانی در دانشجویان در این دوره ۵ ساله ۳۷٪ بوده که نزدیک به میانه این اختلالات در گروه مورد اشاره (۳۹٪) بود.

شده در سال ۱۳۸۸ بود که در شهرهای قم (۲ بار) و اردبیل (۲ بار) صورت گرفته بود. میزان شیوع افسردگی در مطالعات مختلف بین ۱/۱۲٪ تا ۷۶/۱٪ در نوسان بود که کم‌ترین میزان مربوط به دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی بیرجند در سال ۸۹ (۱/۱۲٪) و بیشترین میزان مربوط به دانشجویان دانشگاه ایلام در سال ۹۰ (۷۶/۱٪) بود (جدول ۱). میانگین شیوع افسردگی در کل مقالات مورد بررسی ۴۶/۵٪ بود. میزان شیوع افسردگی در اکثر قریب به اتفاق مقالات در دامنه ۵۷/۴ - ۳۵/۶٪ قرار داشتند. با توجه به میانه درصد

جدول ۲: محل مطالعه و نتایج کمی تحقیقات انجام شده با پرسشنامه GHQ* در دانشجویان طی سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۹۱ در نقاط مختلف ایران

محل مطالعه	زمان چاپ مقاله	درصد اختلال روانی	انحراف معیار	مقطع تحصیلی	جنس مذکر (%)
امل (۳۹)	۱۳۸۶	۳۰/۶٪	N/A	کارشناسی	N/A
تهران (۴۰)	۱۳۸۶	۴۷/۸٪	N/A	پزشکی	۵۲
زاهدان (۴۱)	۱۳۸۶	۳۸/۸٪	N/A	کاردانی، کارشناسی، دکتری	۴۴/۸
قزوین (۴۲)	۱۳۸۷	۶۹/۳٪	N/A	تمام رشته‌ها	N/A
اردبیل (۴۳)	۱۳۸۷	۲۲/۷٪	N/A	کاردانی، پزشکی	۲۷/۵
بیرجند (۴۴)	۱۳۸۷	۱۹/۷٪	N/A	N/A	N/A
اراک (۴۵)	۱۳۸۷	۴۷/۲٪	۱۱/۴۳	کاردانی، کارشناسی، دکتری	N/A
تهران (۴۶)	۱۳۸۸	۴۳/۳٪	N/A	N/A	N/A
آبادان (۴۷)	۱۳۸۸	۴۷/۷٪	۱۳/۵	کارشناسی	۳۴/۴
یزد (۴۸)	۱۳۸۸	۴۳/۳٪	۱۳/۵۸	کاردانی، کارشناسی، کارشناسی ارشد، دکتری	N/A
کرمانشاه (۴۹)	۱۳۸۸	۴۷/۲٪	۱۴/۰۸	کارشناسی	N/A
قزوین (۵۰)	۱۳۸۸	۲۸/۶٪	N/A	کاردانی، کارشناسی، دکتری	۲۷/۸
تربت جام (۵۱)	۱۳۸۹	۶۱/۷۶٪	N/A	دانشجویان دانشگاه آزاد	۳۵
سیستان (۵۲) و بلوچستان	۱۳۸۹	۴۳/۱٪	N/A	N/A	N/A
گناباد (۵۳)	۱۳۸۹	۳۱/۶٪	N/A	بهداشت، علوم آزمایشگاهی، اتاق عمل، هوشبری	۲۷
تهران (۵۴)	۱۳۸۹	۱۴٪	N/A	N/A	N/A
خراسان شمالی (۵۵)	۱۳۹۰	۴۳/۱٪	۱/۵۸	کاردانی، کارشناسی، دکتری	۳۱/۹
سبزوار (۵۶)	۱۳۹۰	۳۹٪	N/A	کاردانی، کارشناسی، کارشناسی ارشد و بالاتر	N/A
کرمان (۵۷)	۱۳۹۰	۲۸٪	N/A	کارشناسی	۲۶/۵
گرگان (۵۸)	۱۳۹۰	۲۲/۴٪	N/A	N/A	N/A
ایلام (۵۹)	۱۳۹۱	۱۷٪	N/A	N/A	N/A

N/A: Not available, * General health quality

بحث

طی دوره پنج ساله ۱۳۸۶-۱۳۹۰ تعداد مقالات منتشره از پرسشنامه Beck در ایران دو و نیم برابر آمریکا و ۱۸.۵٪ کل جهان است. با توجه به کل تعداد مقالات منتشره در زمینه علوم پزشکی در ایران نسبت به جهان (حدود ۱٪)، این رقم بسیار زیاد است. همچنین تعداد مقالات منتشره از پرسشنامه GHQ با منشاء ایران تقریباً ۱۰ برابر آمریکا و ۵۰٪ جهان است که رقم بسیار بالایی است.

در سال‌های اخیر مطالعات متعددی با نتایج مشابه از بعضی شهرها و مؤلفین منتشر شده است. عموم مقالات اطلاعات پایه‌ای نظیر انحراف معیار یافته‌ها، درصد جنسیت و حتی بعضاً مقاطع تحصیلی دانشجویان مورد مطالعه را گزارش نکرده بودند. همچنین مقالاتی با قسمت‌های کاملاً مشابه، به خصوص مقدمه و بحث، مشاهده شدند.

میانگین شیوع افسردگی در کل مقالات مورد بررسی ۴۶/۵٪ بود. این میزان در مقایسه با مطالعه مروری احمد و همکاران بیشتر بود. در مطالعه احمد و همکاران (۲۰۱۰) که به مرور ۲۴ مقاله منتشر شده در سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۰ در مورد شیوع افسردگی در دانشجویان دانشگاه‌های اروپا و آمریکا پرداخته بود، میانگین افسردگی ۳۰/۶٪ بوده و شیوع افسردگی در مقالات مختلف بین ۱۰ تا ۸۵٪ متغیر بود.

محدودیت بودجه تحقیقاتی یکی از دلایل گرایش دانشجویان به انجام تحقیقات توصیفی با استفاده از پرسشنامه می‌باشد. همچنین گسترش روز افزون تحصیلات تکمیلی (۲) بدون فراهم آمدن زیر ساخت‌های لازم به خصوص اعضاء هیئت علمی کافی نیز می‌تواند سبب گرایش دانشجویان به این گونه تحقیقات شود (۹).

رشد روز افزون تعداد مجلات علوم پزشکی داخلی و الزام دانشجویان به انتشار مقاله نیز به استفاده از پرسشنامه‌ها جهت انجام سریع تحقیق و انتشار نتایج آن‌ها در مجلات یاد شده دامن می‌زند. بر اساس مطالعاتی چند در کنار رشد سریع مطالعات توصیفی، مطالعات مربوط به مداخلات جمعیتی مورد نیاز برای حل مشکل رو به کاهش بوده است (۹،۶۰). در یک

مقاله مروری روی مقالات منتشره با موضوع سلامت روانی طی یک دوره ۴۰ ساله، تعداد کل مقالات مرتبط با تحقیق در سیستم سلامت ۳٪ بدست آمد که کمتر از یک سوم چنین مقالاتی در کشور آمریکا بود (۹).

تعدد مجلات و نیاز آن‌ها به انتشار منظم، امکان چاپ مقالاتی با کیفیت پایین‌تر را فراهم می‌سازد. بر اساس مطالعه عقیلی و همکاران حداقل ۷ سال پس از انتشار ۶۷۹۷ مقاله علمی منتشره در مجلات علمی پژوهشی طی سال‌های ۱۳۷۶-۱۳۷۹، ۹۵٪ آنان مورد ارجاع قرار نگرفته بودند (۴). داوری مطلوب مقالات با توجه به گسترش روز افزون مجلات و تعداد محدود داوران بالقوه احتمالاً سریع‌تر و با کیفیت کمتر انجام می‌شود ضمن اینکه مجله جهت تداوم انتشار منظم ناچار به پذیرش مقالات با کیفیت نازل‌تر می‌شوند.

این مطالعه دارای نقاط ضعفی می‌باشد. به دلیل عدم ذکر نوع پرسشنامه مورد استفاده در بسیاری از مقالات منتشره در مورد افسردگی (حدود ۶۰٪ مقالات مورد بررسی) نتایج این مطالعه احتمالاً محافظه کارانه است. همچنین به دلیل عدم گزارش انحراف معیار در اکثریت مقالات و نیز عدم گزارش جزئیات دیگر امکان متاآنالیز یافته‌ها که روش صحیح برآورد میانگین در مطالعات متنوع است نبود و لذا میانگین ساده گزارش شده که تخمینی از میانگین واقعی است. پایگاه‌های اطلاعات علمی ایرانی فاقد توانایی دسته بندی هوشمند موضوعات هستند و لذا احتمال بیشتری در نیافتن مطالعات داخلی نسبت به خارجی وجود دارد. این ضعف نیز سبب دست پایین گرفتن تعداد مقالات منتشره در نشریات فارسی می‌شود که نتایج را کمتر از واقعیت تخمین می‌زند لذا نتایج یاد شده بهر حال قابل استناد می‌باشند.

نکته مهم‌تر اینکه بروز پدیده فوق در فضای پژوهش‌های کشور آن هم طی یک دوره ۱۰ ساله و بنا بر آنچه قرائن حکم می‌کند، عدم توجه مسئولین سیاست گذاری و اجرایی پژوهش‌های پزشکی کشور قابل تأمل است. اکتفا به افزایش عددی مقالات بر ارزیابی کیفی آن‌ها ارجحیت داشته است.

نتیجه‌گیری

پرسشنامه‌ها از رایج‌ترین ابزارهای جمع‌آوری اطلاعات هستند و به راحتی در دسترس می‌باشند، متأسفانه برخی از پرسشنامه‌ها بیش از حد مورد استفاده قرار می‌گیرند و حقایق دانسته شده را دوباره و چند باره می‌آزمایند. شایسته است کیفیت مقالات از لحاظ نگارش، رعایت اخلاق انتشار و اصول آماری مورد بررسی دقیق‌تری از سوی داوران و هیئت تحریریه مجلات قرار گیرد. بدیهی است تکرار بی‌رویه پژوهش‌های مشابه- با ابزار مشابه و روی جمعیت‌های یکسان به نوعی اتلاف منابع انسانی و مادی می‌باشد. بهتر است از نتایج تحقیقات موجود جهت انجام مداخلات مناسب به منظور حل مشکل رو به رشد افسردگی و اختلالات روانی دانشجویان که حدوداً ۵۰٪ بیش از متوسط کشورهای توسعه یافته است استفاده شود. همچنین توصیه می‌شود مراکز تحقیقاتی تازه تاسیس در حوزه‌های روانپزشکی حداقل به عنوان یکی از ابزارهای بررسی وضعیت موجود، این قبیل مقالات و صحت

نتایج آن‌ها را در مقایسه با استانداردهای معیار (Gold standard) مورد بررسی قرار دهند. بسیاری از مقالات منتشره نتایج یکسانی گزارش کرده بودند. همچنین شاهد چاپ مقالات یکسان در مجلات مختلف بودیم که قطعاً از نظر اخلاق پژوهش ناشایست است (۶۱). پیشنهاد می‌شود به منظور جلوگیری از چاپ مقالاتی که به روش مشابه، نتایج مشابه در گروه‌های یکسان گزارش می‌کنند، و یا قبلاً در مجلات دیگر چاپ شده‌اند، کمیته یا گروهی به صورت متمرکز اعمال نظر کند. تقویت پایگاه‌های اطلاعات علمی و هوشمند سازی آنان در حل این مشکلات راه گشاست.

سپاس و قدردانی

از جناب آقای دکتر احمد حائریان به خاطر بررسی انتقادی این مقاله و پیشنهادات ارزشمند ایشان و نیز سرکار خانم سیده زهرا دشتی به خاطر مرور پیش نویس این مقاله و نیز بازبینی تعدادی از رفرنس‌ها قدردانی می‌شود.

References

- 1- MoHME (2013) List of accredited journals. (Accessed: 17/05/ 2013). <http:// hbi.ir/ NSite/ SpecialService/? Serv= 82&Level= 21>.
- 2- Anonymous (2013) Report of the minister for higher education on the achievements of the tenth government. Accessed: 01/08/2013. <http://www. dolat.ir/NSite/FullStory/News/?Serv=0&Id=2290> 18.
- 3- King, D.A., The scientific impact of nations. *Nature*, 2004; 430(6997): 311-316.
- 4- Aghili, A., et al., Evaluation of Iranian medical journals by analysing citations to articles published between 1997-2000. *Hakim Research Journal*, 2007; 10(1): 36-42.
- 5- Aladini, S., Khadem F., and Kazemi Bajestani M., Quality of published medical articles in approved medical journals by Islamic Republic of Iran Committee of Medical Journal (1983-2005). *Journal of Gorgan University of Medical Sciences*, 2010; 12(2): 77-81.
- 6- Khaki Gh, Research methods in management 1999, Tehran: Academic Publishing Center of Islamic Azad University
- 7- Hasanbegloo B, Research methods in behavioral sciences. 2003, Tehran: Saramad Kavosh
- 8- Yaghmaei, F. Critical review of psychometric properties in research questionnaire. *Journal of*

- Faculty of Nursing and Midwifery, 2006; 16(1): 66-75.
- 9- Sharifi V, Rahimi-Movaghar A, Mohammadi MR, et al. Analysis of mental health research in the Islamic Republic of Iran over 3 decades: A scientometric study. *East Mediterr Health Journal*, 2008; 14(5): 1060-9.
- 10- Noorbala AA. Validation of the General Health Questionnaire-28 as a screening tool of psychiatry disturbances in Tehran. *Hakim* 2008. 11(4): 47-53.
- 11- Goldberg, D.G., R.Saratorius,N., The validity of two versions of the GHQ in the WHO study of mental illness in general health care. *Psychological Medicine*, 1997; 27: 191-197.
- 12- Goldberg DP and Hillier VF, A scaled version of general health questionnaire. *Psychological Medicine*, 1979; (9): 131-145.
- 13- Marnat G, Handbook of psychological assessment ed. Sharifi and Nikkhoo. Vol. 2. 2007; Tehran: Sokhan
- 14- Beck AT, Steer RA, and Garbin MG, Psychometric properties of the Beck Depression Inventory: Twenty-five years of evaluation. *Clinical Psychology Review* 1988; 8: 77-100.
- 15- Hashemi Z, Mahmood Aliloo M, and Hashemi T, Effectiveness of meta-cognitive therapy in reduction of depression symptoms and meta cognitive beliefs in major depression patients. *Behavioral Sciences Research*, 2011; 9(2): 133-140.
- 16- Hashemi Z, Mahmoodaliloo M, and Hashemi T, The effectiveness of cognitive therapy in major depressive disorder. *Journal of Clinical Psychology* 2010; 2(3): 85-97.
- 17- Mardani Hamooleh M and Shahrakivahed A, Relationship between mental health and quality of life in cancer patients. *Journal of Hamadan University of Medical Sciences* 2009; 16(2): 33-38.
- 18- Mardani Hamooleh M and Shahrakivahed A, Relationship between mental health and quality of life in cancer patients. *Journal of Shahid Sadoughi University of Medical Sciences* 2010; 18(2): 111-117.
- 19- Hamid N, Efficacy of cognitive- behavioral psychotherapy centered on religion in depression of divorced women. *Journal of Family Counseling & Psychotherapy* 2011; 11(1): 54-64.
- 20- Hamid N, The effectiveness of stress management on depression, anxiety and fertilization of infertile women. *Journal of Behavioral Sciences* 2011; 5(1): 55-60.
- 21- Hamid N, Mehrabizadehonormand M, and Sadeghi S, The effect of stress inoculation training (SIT) on depression and quality of life in multiple sclerosis (MS) patients with control of duration of disease in Esfahan City. *Jundishapur Scientific Medical Journal*, 2012; 11(1): 77-84.
- 22- Mardani Hamooleh M and Heidari H, The effect of assertiveness on postpartum depression. *Journal of Army University of Medical Sciences*, 2011; 8(4): 265-270.
- 23- Mardani Hamooleh M and Heidari H, Effective factors involved in depression patients

- treated with hemodialysis. *Journal of Nursing and Midwifery (Ardabil)*, 2009; 11.
- 24- Mardani Hamouleh M and Shahrakivahed A, Relationship between mental health and quality of life in cancer patients. *Journal of Shahid Sadoughi University of Medical Sciences* 2010; 18(2): 111-117.
- 25- Mardani Hamouleh M, Shahrakivahed A, and Moshtagheshgh Z, General health related quality of sleep in patients with rheumatoid arthritis. *Journal of Jahrom University of Medical Science* 2010; 8(2): 34-40.
- 26- Najafipour S and Yektatalab SH, Prevalence of depression and its association with academic failure of students of Medical Sciences in Jahrom. *Journal of Jahrom Medical sciences*, 2008; 6(2): 27-37.
- 27- Baghiani Moghaddam, M.H., et al., Prevalence of depression among successful and unsuccessful students of Public Health and Nursing-Midwifery Schools of Shahid Sadoughi University of Medical Sciences in 2008. *The Journal of Medical Education and Development*, 2012; 6(1): 17-24.
- 28- Partovinejad, A., et al., Depression among students of theology and medicine in Qom: A comparison. *Journal of Qom University of Medical Sciences*, 2011; 5(3): 49-52.
- 29- Ahmaditehran H, et al., The association between depression and religious attitude towards Qom University of Medical Sciences, 1387. *Journal of Medical Sciences, Qom*, 2009 (11): 51-56.
- 30- Dadkhah B, et al., Prayer relationship with depression in Ardabil medical students. 2009 (74-75): 27-32.
- 31- Dadkhah B, Mozafari N, and Mohammadnejad S, Prevalence of depression in Ardabil medical students. *Health and Care*, 2009; 11(1): 7.
- 32- Karami M, Prevalence of depression in Kashan paramedical students, 1387. *Journal of Nursing and Midwifery, Oroomiye*, 2009; 7(3): 166-172.
- 33- Ranaei F, Ardalan F, and Zaheri F, Attitudes and practices towards prayer and its relationship with depression in students of Kurdistan University of Medical Sciences in 2009. *Teb and Tazkiye*, 2010; 19(4): 75-81.
- 34- Hasanzadeh Taheri, M., et al., Prevalence of depression among new registered students in Birjand University of Medical Sciences in the academic year 2009-2010. *Journal of Birjand University of Medical Sciences*, 2011; 18(2): 109-116.
- 35- Mohammadzadeh J, Investigation of prevalence rate of depression symptoms among Ilam University students. *Scientific Journal of Ilam University of Medical Sciences*, 2011; 19(2): 71-76.
- 36- Baghiyanimoghadam M, et al., Assessment of depression among college students in health and nursing Yazd University of Medical Sciences in 1387. *Yazd EDC Journal*, 2010; 6(1): 17-24.
- 37- Jalilian F, et al., Depression among collage students; The role of general self-efficacy and

- perceived social support. *Scientific Journal of Hamadan University of Medical Sciences & Health Services*, 2011. 18(4): 60-66.
- 38- Feyzi I, et al., The relationship between BMI and depression in female students of Ardabil University of Medical Sciences. *Journal of Ardabil University of Medical Sciences*, 2012; 12(2): 213-220.
- 39- Rezaei R, et al., A comparative study of mental health nursing students' first and last grade. *Nursing Research*, 2006; 1(3): 67-74.
- 40- Mosavi S, et al., Evaluation of mental health of nonmilitary medical students of clinical training grade. *Army university of medical sciences*, 2007; 5(1): 1127-1132.
- 41- Ansari H, et al., Assessment of general health and some related factors among students of Zahedan University of Medical Sciences in 2007. *Tabib-shargh*, 2007; 9(3): 295-304.
- 42- Jahanihashemi H, et al., Investigating the mental health of the first- and last-year students of Qazvin University of Medical Sciences (2005). *The Journal of Qazvin University of Medical Sciences*, 2008; 12(2): 41-49.
- 43- Adham D, et al., The survey of mental health status of Ardabil University of Medical Sciences students in 2007-2008. *Scientific Journal of Ardabil University of Medical Sciences*, 2008; 8(3): 229-234.
- 44- Farajzadeh Z, et al., Surveying the general health of nursing students in Birjand University of Medical Sciences in 2007. *Journal of Nursing and Midwifery, Birjand University of Medical Sciences*, 2008; 5(1): 26-31.
- 45- Mohammadbeygi, A., et al., Depression symptoms prevalence, general health status and its risk factors in dormitory students of Arak universities 2008. *Arak University of Medical Sciences Journal*, 2009; 12(3): 116-123.
- 46- Mousavi, F., S. Taghavi, and Z. Nematzadeh, Study of the effect of mental stress on mental health of medical students of Iran Azad University, Tehran Medical Branch. *Iranian Journal of Surgery*, 2012; 20(1): 1-10.
- 47- Tavakoli MA, Chinisaz N, and Alipoor M, Mental health status of incoming students at Islamic Azad University, Abadan School Year 85-86. *Journal of Educational*, 2009; 6(21): 43-72.
- 48- Omidian M, Public health status and happiness in Yazd university students. *Educational Studies and Psychology*, 2009; 10(1): 101.
- 49- Selgi Z, Saeidipoor B, and Abdolmaleki P, General health status of physical education students at Razi University in Kermanshah (2006). *Behbood*, 2009; 13(2): 172-178.
- 50- Jahani-Hashemi H, et al., Mental health of Qazvin, Zanjan and Arak students who are the sons and daughters of victims of war (2007). *Journal of Qazvin University of Medical Sciences*, 2010; 13(4): 83-86.
- 51- Seyahmadi M, et al., Comparison of mental health of the students, athletes and non-athletes. *Journal of Sabzevar Medical sciences*, 2010; 17(2): 116-122.

- 52- Moallemi S, B. NM', and Raghibi M, The relationship between mental health, spiritual intelligence dysfunctional thoughts among students of Sistan and Baluchestan University. *Journal of Mental Health*, 2010; 12(48): 704-708.
- 53- Tavakolizadeh J and Khodadadi z, Assessment of mental health among freshmen entering the first semester in Gonabad University of Medical Sciences in 2009-2010. *Gonabad Medical University of Health Services*, 2010; 10(3): 45-52.
- 54- Khodaei Ardakani M, et al., General health and impaired psychological evaluation among students in University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences. *Andisheh and Raftar*, 2010; 16(3): 289.
- 55- Hosseini SH, et al., Mental health and related factors of North Khorasan University of Medical Sciences in 1389. *Journal of North khorasan Medical sciences*, 2011; 3(2): 23-28.
- 56- Mehri A and Sedighi Z, The mental health status and its related factors in 1388 students of Sabzevar. *Journal of Azad university of Medical sciences*, 2011; 21(4): 298-304.
- 57- Soleimanizadeh L, Soleimanizadeh F, Javadi M, et al. Association between mental health and educational stressful factors among students of Razi Nursing and Midwifery School in Kerman. *Iranian Journal of Medical Education*, 2011; 11(3).
- 58- Hesam M, et al., The relationship of perceived social support, mental health and life satisfaction in martyrs and veterans students of state University in Gorgan. *Journal of Nursing and Midwifery-Gorgan*, 2011; 8(1): 34-41.
- 59- Mohammadzade J, Khosravi A, and Akbari M, The mental health status and its determinants among university students in Ilam. *Journal of Health Systems Research*, 2012; 8(5): 1-6.
- 60- Khoshnevisan, F., et al., Nutrition research in the first decade of 21st century in Iran: The necessity of road map. *Springer Plus*, 2013; 2: 262-68.
- 61- Editorial, A question of integrity. *Nature*, 2009; 462(7274): 699-699.

Over-use of questionnaires in conducting research in Iran: Two cases

M. Mirzaei (MD, PhD)^{*1}, H. Montazeri (MSc)²

1- Yazd Cardiovascular Research Centre, Shahid Sadoughi University of Medical Sciences, Yazd- Iran

2- Department of Medical Education, Kerman University of Medical Sciences, Kerman- Iran

Received: 25 Dec 2012

Accepted: 23 Jul 2013

Abstract

Introduction: Despite increasing of scientific Journals number and post graduate students, there is risk of over production of research papers using various well known questionnaires. This study investigate the trend of publishing articles based on two commonly used psychological questionnaires of Beck and general health quality (GHQ) in Iran and to compare the trend with other parts of the world.

Methods: This study is a systematic review investigated 412 articles published from 2006-2011 in local and international journals which used Beck and GHQ questionnaires. Most (248) articles included in this study used Beck questionnaire and 146 articles used CHQ. Key words searched to find papers in this study were Beck, GHQ, general health quality, depression. Major local scientific databases including IranMedex, Scientific information database and Magiran and also international databases including PubMed and Science Direct were searched.

Results: Publication rates for articles using the two questionnaires are on rise. During 2006-11 number of published articles from Beck questionnaires in Iran was 2.5 folds more than the United States and 18.5% of the total articles published in the world. Considering that Iran has about 1.3% of share of medical science publication of the world, those figures are high. Furthermore, number of published articles using GHQ questionnaires in the same period was ten times more than the United States and 50% of the world.

Discussion: Over use of questionnaires in doing and publishing similar studies is a waste of resources. This study recommends that researchers focus more on interventional studies to reduce burden of psychological disorders. Research centers and journal editors should also carefully consider similar studies published in recent years before funding similar projects or accepting their results for publication.

Keywords: Depression, general health, questionnaires, Beck, GHQ, post graduate, publication

---

*Corresponding author's email: mmirzaei@ssu.ac.ir

This paper should be cited as:

Mirzaei M, Montazeri H. *Over-use of questionnaires in conducting research in Iran: Two cases*. Journal of Medical Education and Development. 2013; 8(2): 77-89